

Тупчий О. С.

кандидат економічних наук,
викладач кафедри підприємництва, торгівлі та біржової діяльності
Уманського національного університету садівництва

Tupchiy O. S.

Candidate of Economic Sciences,
lecturer of the Department of Enterprise, Trade and Exchange Activities
Uman national University of Horticulture

ІНТЕНСИФІКАЦІЯ ЯК НЕВІД'ЄМНИЙ СКЛАДНИК СУЧАСНОГО ПРОМИСЛОВОГО САДІВНИЦТВА

INTENSIFICATION AS AN INTEGRAL COMPONENT OF THE MODERN INDUSTRIAL GARDENING

Анотація. У статті обґрунтовано важливість інтенсивного розвитку виробництва продукції садівництва. Розглянуто чинники інтенсифікації, що сприяють збільшенню й підвищенню якості продукції та зменшенню витрат на одиницю плодів та ягід. Обґрунтовано основні напрями підвищення інтенсифікації виробництва плодів та ягід у садівничих підприємствах.

Ключові слова: інтенсифікація, інтенсивність, садівництво, чинники інтенсифікації, інновації, тип економічного розвитку, садівничі підприємства.

Постановка проблеми. В умовах посилення глобалізаційних процесів на світових ринках відкриваються широкі перспективи для вітчизняних садівничих підприємств, зокрема стимулювання для відтворення та вдосконалення розвитку галузі садівництва за рахунок інтенсивного нарощування внутрішнього виробництва й експорту плодоягідної продукції. Галузь садівництва характеризується масовим виробництвом, обмеженими термінами реалізації продукції, високим рівнем споживання плодово-ягідної продукції в Україні на фоні постійного зниження рівня доходів, вираженою сезонністю в надходженні плодів та ягід на переробку, незбіганням піків виробництва й споживання продукції садівництва, обмеженими термінами зберігання плодоягідної сировини, незначними обсягами резервів продукції, ресурсообмеженістю.

Із переведенням усіх сфер економіки на переважно інтенсивний шлях розвитку неминуче посилюється увага до теоретичних та практичних аспектів інтенсифікації. Центр усієї роботи в садівництві переноситься на підвищення ефективності використання всього виробничого потенціалу на основі посилення засад інтенсифікації.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблема інтенсифікації сільськогосподарського виробництва присвячено роботи низки вітчизняних учених, зокрема: М.І. Єрина, В.П. Єфімова, І.І. Лукінова, В.Я. Месель-Веселяка, П.Т. Саблука, Г.С. Хачатурова та ін. Стосовно галузі садівництва питання інтенсифікації найповніше висвітлені в працях П.Ф. Дуброви, О.Ю. Єрмакова, Т.А. Маркіної, К.В. Мазур, Д.Ф. Чухна, А.І. Шумейка, В.В. Юрчишина. Проте у вітчизняній науковій літературі ще недостатньо висвітлено як у теоретичному, так і в практичному плані питання інтенсифікації садівництва, особливо з урахуванням влаштування цієї підгалузі в нових умовах господарювання.

Мета статті полягає у дослідженні та систематизації чинників інтенсифікації в садівничих підприємствах та обґрунтуванні критеріїв для встановлення типу економічного розвитку садівничих підприємств.

Виклад основного матеріалу дослідження. У сучасних умовах інноваційної економіки досягти підвищення

економічної ефективності та конкурентоспроможності галузі садівництва можливе лише на основі впровадження новітніх прогресивних науково-інтенсивних технологій, техніки, сортів, якісних матеріальних ресурсів.

Сучасний стан сільськогосподарського виробництва через порушення граничних меж основних його напрямів набув екстенсивного типу розвитку. Ключовими проблемами, що виникли у виробництві продукції садівництва, стали: погіршення екології навколишнього середовища, зниження якості продукції, значні втрати зовнішніх і внутрішніх ринків продукції. Основна техніка, що використовується товаровиробниками, вичерпала свій потенціал та потребує заміни. Наявні технічні засоби не дають можливості раціонально використовувати земельні ресурси та виробляти конкурентоспроможну продукцію. Актуальність дослідження інтенсифікації зумовлена посиленням конкурентної боротьби на ринку та інтеграцією України в міжнародний економічний простір, що зумовлює необхідність формування інтенсивного розвитку промислового виробництва продукції садівництва.

Екстенсивний шлях відтворення полягає у зміні кількісних параметрів сільськогосподарського виробництва, за рахунок розширення посівних площ чи нарощування поголів'я, інтенсивний – на якісних змінах засобів аграрного виробництва та організаційних структур, за рахунок підвищення економічної родючості ґрунту та застосування ефективніших засобів виробництва. У процесі дослідження типів економічного зростання, на нашу думку, інтенсивний та екстенсивний розвиток здебільшого переплітаються і залежно від обставин трансформуються з одного виду в інший. Тобто одні й ті ж чинники за відповідних обставин забезпечуватимуть інтенсивний, а в іншому разі – екстенсивний характер розвитку сільськогосподарського виробництва (рис. 1).

Інтенсифікація виробництва – ключ до ефективності сільського господарства. Зокрема, у садівництві – це підвищення врожайності за рахунок породно-сортового складу насаджень ефективного використання всіх видів добрив, упровадження науково обґрунтованої, добре продуманої системи садівництва, яка повною мірою врахо-

вує природно-кліматичні умови кожної зони й області, району, кожного господарства [1, с. 14–15].

Ураховуючи вищесказане, щоб забезпечити високу окупність додаткових вкладень у промислового садівництва, за нашими переконаннями, потрібно постійно вдосконалювати організацію та технологію виробництва, використовувати інтенсивні системи ведення в садівничих підприємствах, що засновані на досягненнях науки і техніки. Лише такі напрями розвитку забезпечать високу ефективність як загальних, так і додаткових вкладень матеріальних засобів і праці (рис. 2).

Важливо відзначити, що серед науковців глибоко й усебічно досліджував проблеми організації й економіки промислового садівництва

Л.П. Симеренко. Він першим обґрунтував чітке розмежування понять промислове (товарне) та аматорське (споживацьке) садівництво. «Промислове садівництво – писав він, – має лише єдину мету – торговельну, а тому його завдання й визначається винятковою суттю плодів як товару і нічого спільного не має ні з помологічним, ні з аматорським садівництвом, яке влаштовується переважно для потреб родини» [2, с. 38].

Суть науково-технічного прогресу в промисловому садівництві закладена в появі нових ідей та впровадження їх у життя шляхом планомірного створення нових й поліп-

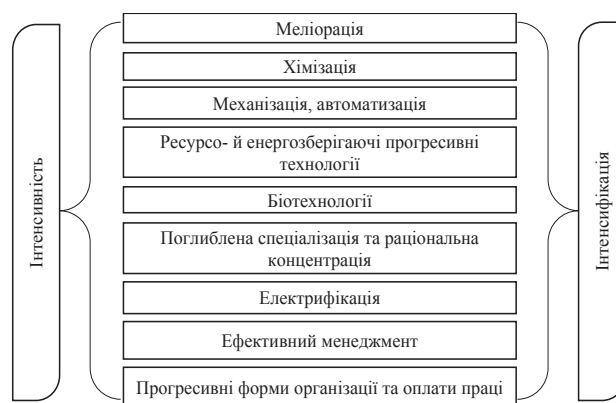

Рис. 2. Напрями інтенсифікації промислового садівництва

шення продуктивних якостей функціонуючих основних засобів виробництва та предметів праці, породно-сортового складу насаджень, технологій виробництва, промислового перероблення, довготривалого зберігання плодів і ягід, у прискоренні всіх процесів відтворення, удосконаленні організаційних структур суб'єктів ринку плодів та ягід, форм організації й оплати праці. У зв'язку із цим під-

Рис. 1. Екстенсивні й інтенсивні чинники розвитку виробництва продукції садівництва

тримуємо думку Л.О. Барабаш про доцільність виділяти в промислому садівництві поряд із загальноприйнятими для всіх галузей сільського господарства групами факторів науково-технічного прогресу технічні, технологічні, організаційні, біоекономічні [3].

До основних технічних факторів садівництва належать: меліорація (зрошення, осушення), хімізація (застосування мінеральних добрив, захист рослин від шкідників та хвороб тощо), механізація, створення технологічної матеріально-технічної бази галузі. Найважливішою умовою інтенсифікації садівництва та переведення його на промислово-технічну базу, безперечно, є створення необхідної матеріально-технічної бази та виробничої інфраструктури [4].

Формування структури основних виробничих засобів у садівництві досягається шляхом своєчасного освоєння комплексних капіталовкладень. Капітальні інвестиції в обсязі не менше 60–70%, які виділяються на формування основних виробничих фондів галузі, необхідно вкладати в товарне плодоношення молодих садів [5]. Промислове садівництво належить до найбільш трудомістких і найменш механізованих галузей сільського господарства [2, с. 211]. Питома вага механізованих робіт у загальних затратах праці на вирощування й збирання плодів не перевищує 14–15% навіть за максимального використання новітньої системи машин у насадженнях яблуні та груші. На комплекс робіт із догляду за насадженнями та збиранню врожаю, що виконуються переважно вручну, припадає близько 90% [2, с. 211].

До технологічних факторів у садівництві належать вирощування оздоровленого садивного матеріалу у відкритому та закритому ґрунті, вдосконалення наявних та створення принципово нових комплексних технологій виробництва продукції садівництва тощо. Виходячи із цього, підтримуємо позицію, згідно з якою багаторічні насадження інтенсивних типів становлять основу новітніх промислових технологій виробництва плодоягідної продукції. Системи ведення садівництва, які склалися в останні десятиріччя, різко змінюються під впливом комплексної системи економічних факторів: прискорення

окупності капіталовкладень у галузі, особливо зниження витрат праці на вирощування плодів та ягід, необхідності раціонального використання земельних ресурсів тощо.

Особливість даних процесів характеризує перехід від вирощування садів із розміщенням на одиниці земельної площі незначної кількості насаджень із величезними кронами, розрахованими на тривалий період продуктивного використання, до загущених схем садіння насаджень із невеликими кронами. Такі схеми розміщення забезпечують ранній вступ дерев у плодоношення, високу їх урожайність та різке зниження трудомісткості плодоягідної продукції.

До групи біоекономічних факторів у садівництві належать: формування породно-сортового складу садів, упровадження швидкоплідних та високопродуктивних, економічно вигідних інтродукованих сортів, підбір підщепи, особливо сорто-підщепних комбінувань. Тривалість високоефективного функціонування багаторічних насаджень, час вступу в пору товарного плодоношення, рівень їх продуктивності, якість продукції садівництва залежать переважно від сорту та виду підщепи тощо. У результаті дослідження впровадження у виробництво високоврожайних сортів плодкових насаджень на вегетативних підщепах відносно до найбільш високорентабельних факторів інтенсифікації, оскільки для садівничого підприємства це, як правило, не пов'язане з додатковими капіталовкладеннями.

До основних організаційних факторів у промислому садівництві належать: удосконалення спеціалізації та концентрації в садівничих підприємствах, запровадження перспективних форм організації оплати праці, підтримка з боку держави, що забезпечить гарантовану реалізацію (збут) плодоягідної продукції, інтеграція виробництва продукції садівництва, промислової їх переробки та зберігання. На нашу думку, оскільки плодоягідна продукція малотранспортабельна і швидко псується, виникає потреба поєднання виробництва продукції садівництва з промисловою переробкою. Практика доводить, що агропромислова інтеграція в садівництві відзначається високою економічною ефективністю [6].

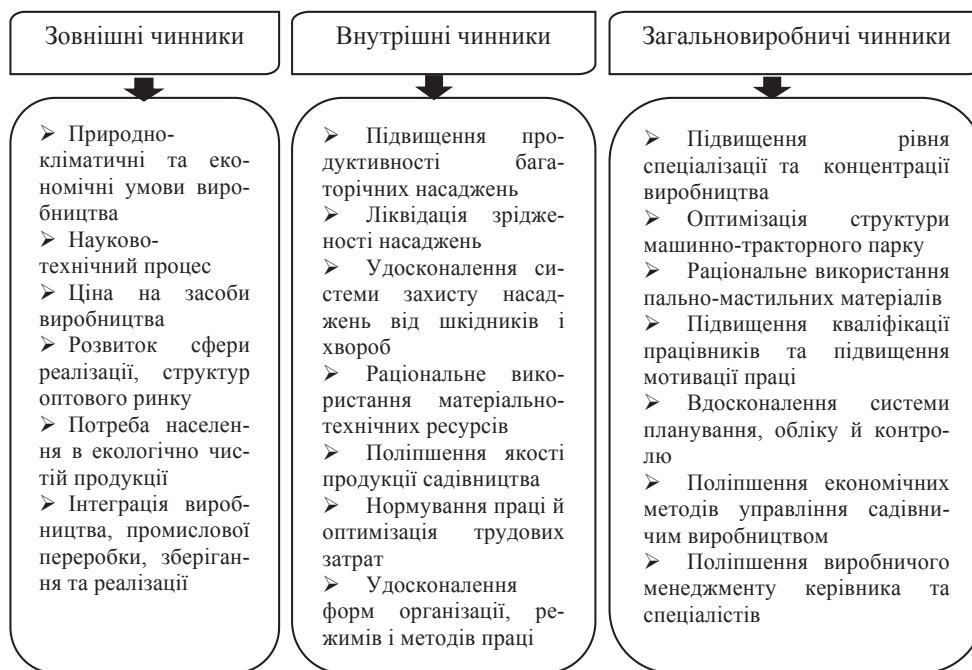

Рис. 3. Чинники інтенсифікації в садівничих підприємствах

У сучасних умовах спостерігається тісна взаємодія загальнови-робничих, зовнішніх й внутрішніх факторів впливу на ефективне функціонування підприємств, а тому сформувати інтенсивний тип розвитку можуть ті сільськогосподарські підприємства, які раціонально та швидко реалізують новітні досягнення науки та техніки, що й є результатом змін у макросередовищі і, зокрема, у такій його ланці, як науково-технічне середовище (рис. 3).

Інтенсивний шлях розвитку сільськогосподарського підприємства характеризується постійним удосконаленням усіх факторів виробництва (землі, насаджень і тварин, машин і знарядь, технології, організації виробничого процесу та трудових ресурсів) через використання інноваційних-інвестиційних й неінвестиційних чинників інтенсифікації й здатністю на цій основі збільшити та підвищити якість сільськогосподарської продукції та зменшити витрати на одиницю продукції (рис. 4).

Низка авторів, зокрема П.С. Березівський, Н.П. Особа, З.П. Березівський, стверджує, що поступовий приріст економічного розвитку і визначає сформований у підприємствах тип відтворення, який впливає на результати виробництва і найважливіші елементи відтворювального процесу. Ми погоджуємося з тим, що в кожному підприємстві повинна бути сформована та реалізована комплексна система заходів, що забезпечить найбільш доцільний на перспективу тип економічного зростання сільськогосподарського підприємства з урахуванням стану його розвитку й умов господарювання [7].

Поряд із загальноприйнятим виділенням типів економічного розвитку Г.І. Башняниним виділяється детенсивна форма (у перекладі «без напруги») [8]. Детенсивний розвиток полягає в тому, що для виробництва додаткової одиниці продукції необхідно кількість ресурсів додатково збільшити більше ніж на одиницю, тобто коефіцієнт еластичності від затрат виробництва буде менше одиниці, у результаті підприємство деградує.

Формування інтенсивного типу розвитку садівничих підприємств можливе за обґрунтування оптимальних параметрів різних організаційно-правових форм господарювання. До садівничих підприємств належать державні

Рис. 4. Чинники формування інтенсивного типу економічного розвитку в сільськогосподарських підприємствах

та недержавні підприємства, у тому числі господарські товариства, сільськогосподарські підприємства, фермерські господарства, приватні підприємства, які займаються виробництвом продукції садівництва. Ефективне функціонування садівничих підприємств залежить від рівня їх спеціалізації. Найбільш інтенсивним вважається спеціалізоване садівничє підприємство. Залежно від рівня спеціалізації садівничі підприємства розділяють на три групи: 1) вузько- або глибокоспеціалізовані (моногалузеві), в яких промислове садівництво виступає єдиною товарною галуззю за рівня спеціалізації 100%; 2) спеціалізовані, в яких на виробництво продукції садівництва припадає 50% і більше товарної продукції; 3) із недостатньо вираженою спеціалізацією, питома вага продукції садівництва становить менше 50% у структурі товарної продукції [9].

Для визначення типу економічного зростання садівничих підприємств розроблено критеріальну оцінку економічного

Таблиця 1

Критеріальна оцінка економічного розвитку садівничих підприємств

Тип економічного розвитку	Значення критеріїв		
	ID	IC	IE
Інтенсивний, найбільш прогресивний розвиток	ID > 1	IC < 1	IE > 1
Переважно інтенсивний прогресивний розвиток	ID > 1	IC = 1	IE > 1
Переважно екстенсивний малопрогресивний розвиток	ID > 1	IC > 1	IE > 1
Екстенсивний регресивний розвиток	ID > 1	IC > 1	IE < 1
Екстенсивний стабільний (регресивний) розвиток	ID > 1	IC > 1	IE = 1
Детенсивний розвиток	ID < 1	IC < 1	IE < 1

розвитку садівничих підприємств, в основі якої пропонуємо використовувати індекси: доходності (ID) – розраховується як співставлення доходу (виручки) від реалізації продукції садівництва у звітному періоді до його базової величини; собівартості плодоягідної продукції (IC) – визначається аналогічно попередньому критерію; рівня економічної ефективності (IE) – розраховується на основі співвідношення доходності та собівартості на їх досягнення (табл. 1).

Перевагою критеріальної оцінки економічного розвитку садівничих підприємств є те, що вона дає змогу ранжувати підприємства шляхом співставлення розрахункових величин та оцінити ефективність функціонування підприємств у садівництві.

Висновки. У сучасних умовах сутність інтенсифікації набуває глибшого змісту, оскільки відображає не тільки ефективність використання робочої сили та засобів виробництва, але й ураховує рівень забезпеченості новітньою технікою та технологіями, що сприяє підвищенню продуктивності праці й якості продукції та зниженню її собівартості.

Для досягнення інтенсивного розвитку сільськогосподарських підприємств необхідно створити механізм формування інтенсивного типу економічного розвитку, що дасть можливість своєчасно усунути наявні протиріччя та сформувані сприятливі умови для ефективного їх розвитку

Список використаних джерел:

1. Інтенсифікація виробництва і соціальний розвиток села / В.П. Мертенс, В.С. Шпигало, А.І. Пастушенко, А.М. Стельмащук. – К.: Урожай, 1986. – 152 с. – (Сер.: Екон. життя країни).
2. Економіка та організація промислового садівництва України / [Шестопаля О.М., Рульєв В.А., Кондратенко П.В. та ін.]; за ред. д-ра економічних наук О.М. Шестопаля, ІС УААН. – К.: ННЦ ІАЕ, 2010. – 334 с.
3. Барабаш Л.О. Напрями інтенсифікації садівництва на інноваційній основі / Л.О. Барабаш // Збірник наукових праць Вінницького національного аграрного університету. Серія Економічні науки / Редколегія: Калетнік Г.М. (головний редактор) та інші. – Вінниця, 2010. Випуск 4. – С. 67-73.
4. Гуторова О.О. Особливості конкуренції й основні чинники формування конкурентоспроможності плодово-ягідної продукції / О.О. Гуторова // Збірник наук. праць Таврійського державного агротехнологічного університету (економічні науки). – Мелітополь, вид-во Мелітопольська типографія «Люкс». – 2012. – № 2(18), том 2. – С. 81-91.
5. Шестопаля О.М. Проблема інвестицій у створення (відтворення) промислових садів і основні напрямки їх вирішення / О.М. Шестопаля // Економіка України. – 2003. – № 10. – С. 47-55.
6. Кушнірук В.С. Напрями інтенсифікації садівництва та ефективність його ведення в регіоні / В.С. Кушнірук // Збірник наукових праць Черкаського ДТУ / Сер. «Економічні науки». – 2007. – Вип. 18: Частина II. – С. 161-164.
7. Березівський П.С. Напрями інтенсифікації розвитку сільськогосподарських підприємств / П.С. Березівський, Н.П. Особа, З.П. Березівський // Економіка АПК. – 2009. – № 6. – С. 18-25.
8. Башнянин Г.І. Капітал підприємства, його кругообіг і оборот. Суспільне відтворення / Г.І. Башнянин, П.Ю. Лазур, В.С. Медведєв // Політична економія. – К.: Ніка-Центр, Ельга, 2000. – 529 с.
9. Ермаков А.Е. Развитие и эффективность садоводческих предприятий разных форм хозяйствования: монография / А.Е. Ермаков. – К.: «Віпол», 1997. – 293 с.

Аннотація. Обоснована важність інтенсивного розвитку виробництва продукції садоводства. Рассмотрены факторы интенсификации, способствующие увеличению и повышению качества продукции и уменьшению затрат на единицу плодов и ягод. Обоснованы основные направления повышения интенсификации производства плодов и ягод в садоводческих предприятиях.

Ключевые слова: интенсификация, интенсивность, садоводство, факторы интенсификации, инновации, тип экономического развития, садоводческие предприятия.

Summary. Explains the importance of intensive development of production of horticultur., Discusses the factors of intensification, contributing to increase and improve product quality and reduce unit cost of fruits and berries. The article substantiates the main directions of increasing the intensification of production of fruits and berries in horticultural enterprises.

Key words: intensification, intensity, horticulture, factors of intensification, innovation, economic development, horticultural enterprises.